

aspekty právnictví se zabývají v Německu: Dahrendorf,³⁸ v Itálii Moriendo,³⁹ ve Spojených státech Carlin a Howard.⁴⁰ Článek Blumbergův⁴¹ je věnován sociologické analýze role obhájce v trestním řízení.

*

Ačkoli si obě práce pod stejným názvem předsevzaly tentýž cíl — uvést čtenáře do vědního odvětví zabývajícího se zkoumáním vztahů práva a společnosti — domníváme se, že pouze pokus Albertův je určitým vodítkem v nepřehledné změti literatury o této problematice. Kromě zmíněné systematickosti spočívá přednost jeho práce ve snaze o co nejširší zastoupení všech hlavních proudů právní sociologie. I když toto úsilí vede k nezbytné eklektičnosti, jeho výsledkem je povšechný přehled, zejména o nejnovější západní produkci v oboru. Naproti tomu výbor Simonové, odhlédneme-li od jeho jednostranného „americkocentrického“ zaměření, působí spíše dezorientačně a výsledný dojem by se dal shrnout do sloganu: „Co jsem sehnala o tom, co se domnívám, že je sociologií práva“.

Jak bylo řečeno, v žádném případě nejde o práce marxistické, nicméně obě si činí nárok na podání úplného obrazu o literatuře v daném oboru. Z tohoto hlediska je jejich závažným nedostatkem to, že neobsahují ani zmínku o Marxově zakladatelském podílu na sociologickém pojmání práva, který je ostatně i v západní literatuře všeobecně uznáván. Také ostatní marxistické práce tohoto oboru nejsou zastoupeny — u Simonové vůbec a u Auberta nedostatečně a nesprávně (např. Karl Renner je uváděn jako reprezentant marxismu).

Přesto nám obě recenzované knihy mohou posloužit nejen jako určitý přehled o západní literatuře v oblasti sociologie práva a nejen jako ukázky toho, jak se čítanka má a nemá sestavovat, ale i k inspiraci a zamyšlení nad tím, zda bychom se neměli pokoušet o vydávání vlastních čítek v různých oborech sociologie i v ostatních společenských vědách. Při známém nedostatku cizojazyčné, zejména časopisecké literatury u nás by jistě byly významným a vítaným přínosem ke zvýšení informovanosti pracovníků a studentů těchto oborů.

Vojtěch Cepl

Leslie Kish: *Survey Sampling*

J. Wiley & Sons, New York 1965, s. IX+643.

Výběrová šetření se používají všude tam, kde chceme získat informace o konečném základním souboru objektů na základě zkoumání nějaké jeho části. Sociologický výzkum je pouze jednou z aplikačních domén této statistické disciplíny a právě tato specifikace s sebou nese řadu speciálních problémů, s nimiž se musí výběrová praxe a teorie

na jedné straně a sociologické metody a techniky na straně druhé vypořádat. Právě toto místo vstupu statistiky do konkrétního sociálního výzkumu je jedním z nejpodstatnějších. Na kvalitě aplikace výběrové teorie totiž závisí kvalita získaných dat, a tím pochopitelně i kvalita závěrů, které z nich plynou.

Přístup k vybírání jednotek můžeme volit různé: známe výběry záměrné, ankety, výběry kvótní a výběry pravděpodobnostní. Kishova kniha se zabývá v podstatě pouze pravděpodobnostním výběrem. Neklade si za cíl vyvinout matematickou teorii, ale ukázat, jak ji aplikovat v praxi. Autor (který je profesorem sociologie na Michiganské univerzitě v Ann Arboru) uložil do knihy především své dlouholeté praktické zkušenosti z vlastní konkrétní aplikační práce v problematice výběrových šetření; toto pole je jeho specializací.

Survey Sampling je kniha, kterou je nesporně užitečné číst. Jsou v ní uloženy informace, jejichž empirické získání by i specialistovi trvalo celá léta. Čtenář se doví vše podstatné o výběrových uspořádáních, o jejich výhodách i nevýhodách, o konkrétních postupech, které je možno v jednotlivých případech použít. Kniha však přináší ještě další kladné momenty. Vede k porozumění analýze statistických dat a k pochopení důležitosti výběrových postupů (jejich podcenění má za následek vyhýbání se problému, které jsou spojeny s aplikací výběrových postupů, a jejich neadekvátní obcházení), ukazuje, že konkrétní sociální výzkum je velmi nákladnou a organizačně náročnou záležitostí a že se tudíž vyplatí jen tam, kde je zajištěna společenská užitečnost.

Z dnes již značného počtu knih o výběru je právě Kishova kniha zvláště užitečná pro sociologickou praxi. Je totiž psána sociologem a pro sociology — jejím cílem je výzkumná praxe, nikoli matematická teorie. Použité matematické postupy zůstávají na elementární úrovni a odvozování lze navíc chápat jako cvičení (velmi užitečné) v algebraických úpravách a čtení vzorců. Je užitečné proto, že výsledné vzorce jsou dosti složité a k jejich porozumění je nutná dostatečná praxe s algebraickými výrazy, sumacemi a dosazováním do vzorců. Kromě toho předpokládá autor základní znalosti ze statistiky: pojem odhadu bodového i intervalového, pojem výběrové chyby apod., které uvádí jen stručně.

Jazyk knihy je však dosti obtížný a výkladový styl autora není vždy snadno srozumitelný. Také s uspořádáním látky knihy by bylo možno polemizovat. Bohatství myšlenek a zkušeností však tyto nedostatky zcela převažují. Domnívám se, že knihu je vhodné studovat paralelně s některou jinou monografií o výběrových uspořádáních. Pro čtenáře s matematickým vzděláním lze jako průvodní četbu doporučit některou z knih: J. Hájek [2], W. G. Cochran [1], D. Raj [4]. Pro čtenáře

³⁸ Ralf Dahrendorf, *Law Faculties and the German Upper Class*.

³⁹ Ezio Moriendo, *The Value-system and Professional Organization of Italian Judges*.

⁴⁰ J. E. Carlin and J. Howard, *Legal Representation and Class Justice*.

⁴¹ Abraham S. Blumberg: *The Practise of Law as Confidence Game*.

sociologa, demografa, ekonoma by bylo možné doporučit jako souběžné studium knihu Yatesovu [6] (dostupnou u nás také v ruském překladu), knihu Hansena, Hurwitze, Madowa [3, I. díl], popřípadě útlou knížečku Sturartovu [5].

Čtrnáct kapitol knihy je rozděleno do tří částí a pokrývá většinu postupů výběrových technik, které se používají v praxi. První část *Základy výběrových šetření* je meritorně uvedená kapitolou *Základní pojmy výběru*, ve které je obsažen úvod do problému a zavedení základních statistik pro prostý náhodný výběr. Už zde je vidět cíl autorův, promítající se do celé knihy — postižení praktických potíží, s nimiž se setkáváme (příkladem toho je § 2.7: *Problémy opory*). V dalších kapitolách první části jsou rozebírány tyto otázky: stratifikovaný (oblastní) výběr (včetně problému vytváření strat), systematický výběr, skupinový výběr a dvoustupňový výběr, skupinky o různých velikostech, výběr s pravděpodobností úměrnou odhadnuté velikosti a funkce nákladů na výběrový plán, optimální rozmístění a příbuzné problémy.

Druhá část knihy *Speciální problémy a techniky* obsahuje mnoho cenných informací, které zpravidla nebyvají obsahem matematicko-statistických učebnic či monografií o teorii výběru. Jde většinou o metody a techniky, které zajišťují splnění teoretických předpokladů pravděpodobnostních modelů, nebo alespoň přiblížení se k nim. Je tu shrnuto mnoho těch dobrých nápadů, které systematicky utříděny tvoří metodologii praktické práce. Mnoho postupů zde uváděných bylo uvedeno do praxe autorem knihy.

Devátá kapitola se zabývá plošným výběrem — výběrem z map, plánů, leteckých fotografií, adresářů a podobných materiálů. Některé z těchto technik jsou netypické pro naše poměry a hodí se spíše pro země Latinské Ameriky a Afriky, kde např. letecké fotografie jsou jediné dostupné opory pro výběr. Četba této části knihy je však nejen zajímavá, ale může sloužit také jako podnět pro různé netypické situace, kterých je v sociologii vždy dostatek. Kapitola o víceustupňových výběrech (desátá) je zaměřena na konkrétní výběrový plán, který je fixován na delší období a je obměňován pouze na posledním stupni jednak podle požadované velikosti výběrového souboru, jednak podle speciálních požadavků. Takové plány, které jsou realizovány stálou tazatelskou sítí a skupinou odborníků na výběrová šetření i na terénní sběr dat, jsou velice praktické, relativně i málo nákladné a hlavně kvalitní a operativní. (Např. oddělení pro výběrová šetření — ředitel prof. L. Kish — spolu s oddělením pro terénní sběr dat v *Institutu pro sociální výzkum* je schopno zajistit jakékoli jednotlivé šetření na území USA za 3 až 10 týdnů.) Jedenáctá kapitola pojednává o problémech vadných opor. Problém opor je ožehavým článkem ve výběrových šetřeních — pro speciálně definované populace jednotlivých výzkumů je někdy opravdu obtížné nalézt cestu k vytvoření nebo získání opory. Dvanáctá kapitola

se zabývá speciálními technikami, jako jsou dvoufázový výběr, regresní odhady, překrytí výběrů, panely, opakování výběrových šetření, řízený výběr a další.

Dvě kapitoly třetí části knihy (*Příbuzné pojmy*) pojednávají o zcela praktických problémech sběru dat a metodách, které vedou k zeslabení či korekci nepříznivých vlivů. Pojednává se zde o pojmu vychýlení a o pojmu nevýběrových chyb a jejich zdrojů, nepokrytí cílové populace, špatné návratnosti. Krátce je tu zmíněn i kvótní výběr. Poslední kapitola obsahuje některé poznámky o výběrech dat získaných pravděpodobnostním výběrem.

Tato část patří do oblasti sociologické metodologie a dobře uzavírá recenzovanou knihu.

V dodatcích je kromě jiného uveden přehled základních vzorců a poznámky k výpočetním postupům.

Knihy pokrývá všechny hlavní typy výběrových uspořádání a velice podrobně je probírá. Z metod odhadu je rozebírána nejpodrobněji metoda poměrových odhadů v nejrůznějších situacích. Ostatní metody jsou dotčeny jen stručně. Je škoda, že i jiným odhadovým postupům není věnováno více pozornosti. Kniha však předkládá takové množství informací, že vypuštění této látky není možno za podstatný nedostatek považovat.

Cenným doplňkem knihy jsou příklady, které jsou uvedeny za každou kapitolou. Nejenže umožňují čtenáři procvičit si probíranou látku na problémech s číselnými daty, ale současně přispívají k osvojení si postupů a systematizaci poznatků načerpaných z textu. Řešení příkladů také zvyšuje aplikační cit pro čtení dat a pro statistickou analýzu vůbec. Počítání cvičení a řešení úloh má pro studium knihy základní význam a je jeho nedílnou součástí — to ovšem platí pro každou statistickou a matematickou knihu.

Survey Sampling není lehkou četbou, a to jednak pro velké množství uložené a zhuštěné informace, jednak pro styl autora. Rozhodně však je užitečné knihu podrobně prostudovat. Svým praktickým zaměřením je to práce ve statistické literatuře jedinečná. Také zájem o ni je značný. Byla přeložena do španělštiny a připravuje se i její ruský překlad, který napomůže jejímu rozšíření u nás. Je to kniha, kterou se zájmem přečte jak sociolog, ekonom, demograf, tak i matematický statistik, který chce konkrétně aplikovat výběrovou teorii ve společenských vědách. Může sloužit jako samostatná četba i jako učebnice pro dvousemestrální kurs na toto téma; pro prostudování slouží i jako dobrá příručka.

Doba, kdy sociologie byla ztotožňována s libovolně zvoleným dotazníkem, je už našťastí za námi a k metodologickému vybavení sociologa se nutně musí připojit i dobré znalosti z oblasti plánování a vyhodnocování výběrových šetření, z oblasti zcela základní pro konkrétní sociální výzkum. K tomu cíli byla recenzovaná kniha napsána a přes uvedené nedostatky ji k tomuto účelu mohu všem zájemcům doporučit.

- [1] Cochran W. G., *Sampling Techniques*, John Wiley & Sons, New York 1963.
- [2] Hájek J., *Teorie pravděpodobnostního výběru s aplikacemi na výběrová šetření*, NCSAV, Praha 1963.
- [3] Hansen M. H., Hurwitz W. N., Madow W. G., *Sample Survey Methods and Theory*, vol. I., II., John Wiley & Sons, New York 1953.
- [4] Raj D., *Sampling Theory*, Mc Graw-Hill, New York 1968.
- [5] Stuart A., *Basic Ideas of Scientific Sampling*, Ch. Griffin and Company, London 1964.
- [6] Yates F., *Sampling Methods for Censuses and Surveys*, Ch. Griffin and Company, London 1960.

Jan Reháček

Erwing Goffman: *Asylums*

Garden City N. Y., Double Day Co. 1961, 386 s.

Se stoupajícím počtem obyvatelstva se zvětšuje i počet té části populace, která pro různé tělesné či psychické poruchy či pro stáří není schopna běžného začlenění do života společnosti. Práce se stává stále složitější a mentálně náročnější, a tak ubývá i profesí, v nichž by se mohli postižení uplatnit. Z problému, který ještě poměrně nedávno byl pouze neštěstím rodiny, se stává problém společenský. Sociální problémy, které byly po léta ponechány iniciativě či také lhostejnosti veřejného mínění, jsou ve větší a větší míře přenechávány společnosti jako celku. A tak je docela logické, že právě v dnešní době se dostává do popředí sociální psychiatrie, jejíž sekce jsou bohatě zastoupeny skoro na každém sociologickém kongresu a že tato problematika přestává být výhradní doménou psychologů a psychiatrů a stává se oblastí, do níž stále více pronikají i sociologové.

Znáмым průkopníkem sociologického a sociálně psychologického přístupu k této problematice je americký sociolog, nyní profesor na universitě v Pensylvánii, Erwing Goffman se svou knihou *Asylums — Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Inmates*, která vyšla poprvé v roce 1966. Autor sám se zabýval dříve sociální antropologií, pak řadu let pracoval v USA a v Anglii v Národním institutu pro mentální zdraví. Poznatky i zkušenosti z obou těchto oblastí pozitivně poznávají jeho práce a ovlivňují i výběr tematiky jeho studií dřívějších (například *Presentation of Self in Everyday Life, Behaviour in Public Places, Interaction Ritual, Encounters* i knihu relativně nejmladší, *Stigma — Notes on the Management of Spoiled Identity*).

Ve všech těchto svých knihách spojuje Erwing Goffman přístup sociologický se sociálně psychologickým, méně však již využívá poznatků empirické sociologie a aplikované statistiky. Autor má vynikající schopnost k pozorování interakcí, manifestovaných i potlačovaných postojů a názorů lidí, a tak

jeho práce mají charakter velmi cenných, pečlivě zpracovaných monografií. Jsou to jakési mikrostudie, objevující aspekty, které zůstávají z hlediska globálně společenského zcela skryty, přestože jsou velmi závažné.

Erwing Goffman, dříve než napsal práci *Asylums*, pobýval přes rok v jedné psychiatrické léčebně, kde trávil čas v rozhovorech s pacienty, pozoroval etnografické detaily jejich sociálního života a navazoval neoficiální kontakty s ošetřujícím personálem. Z tohoto pozorování vznikla první, nejobsáhlejší a také nejceněnější esej uváděné knihy, *World of Inmates*, v níž zachycuje svět pacientů-chovanců a svět ošetřovatelů a personálu, střetávání jejich zájmů a protikladné vidění téhož sociálního prostoru. Autor reprodukuje a interpretuje zkušenosti chovanců i personálu a uspořádává tyto poznatky do systému, jímž doplňuje obecný pohled na ústav či léčebnu, které charakterizuje jako tzv. totální instituce. Goffman si na začátku klade zcela konkrétní otázku: Co se vlastně děje v psychiatrické léčebně, vězení, či sanatoriu či podobné instituci a zda jsou tyto ústavy skutečně zařízení výchovná, či zda jsou jen formou izolace postižených od ostatní společnosti. Proto sleduje především proces adaptace chovanců pod tlakem instituce, do níž byli vřazeni, jejich klamání, ztrátu soukromí, individuality a identity a zároveň jejich zoufalou obranu a opětně se vytvářející svébytný specifický život a novou, modifikovanou sociální prestiž, vytvářející se v rámci nové instituce a umožňující alespoň částečné získání seberepektu. Autor vymezuje pojem *totální instituce: je to taková instituce, která jedince zcela izoluje od ostatního světa, která ho totálně obkličuje, v níž všechny momenty života jedince jsou podmiňovány a kontrolovány organizací, konají se na stejném místě pod stejnou autoritou a převážně se stejnou skupinou lidí a v níž všechny fáze denních aktivit jsou předem stanoveny a přesně určeny a jejich variace jsou zaměřeny k naplnění oficiálního cíle organizace*. Totální instituce strhávají bariéry, které v normálním životě leží mezi pracovním prostředím, domovem a sférami volného času. Kritéria vztahující se na totální instituce však platí nejen v psychiatrických léčebnách, na něž se autor v dalších třech statích hlavně zaměřuje, ale i v ústavech pro slepce, neslyšící či chudé, v protituberkulózních sanatoriích i v institucích založených na podkladě instrumentálního, jakými jsou například kasárna, vojenská učiliště, námořní loď, vězení či koncentrační a pracovní tábory nebo kláštery a semináře. Tyto totální instituce jsou jakýmsi hybridem mezi komunitou, již je domov (jsou ovšem naprosto nesrovnatelné s rodinou), a obecně chápanou formální organizací. Nejdůležitější interakce ve všech těchto institucích je charakterizována trvalou hostilitou mezi chovanci a institucí, reprezentovanou dohlížiteli či ošetřovateli. Chovanci jsou po vstupu do léčebny, vězení či semináře nuceni k asimilaci v novém prostředí, k asimilaci, která — je-li úspěšná — nakonec vede k jejich demoralizaci, ke ztrátě individuality,